RETTIGHETSPROBLEMATIKK OG TUSENÅRSSTED I NEIDEN?

Frits Mathisen skriver i sitt brev datert 30/04-1997 , sitat: ”Vi som underskriver dette brevet er også meget interessert i at vår kultur blir tatt vare på, men vi tror ikke at det som står i innstillingen med særrettigheter osv. vil være av det gode for oss. Vi er fornøyd med de rettigheter og plikter vi har i dag. Vi mener at den beste måten å bevare det lille som er igjen av vår kultur samtidig som vi kan være fullverdige medlemmer av bygde-samfunnet er å gjøre på følgende måte:

Vi bosittere Østsamer i Neiden som har underskrevet dette brev, frafaller kravene om særrettigheter på etnisk grunnlag. Vi regner også med at grunnprinsippene i innstillingen om ikke å gi særrettigheter, blir fulgt i hele Finnmark. De midlene som skulle gå til igangsettelse av det som er nevnt i flertallsinnstillingen om østsamene i Neiden brukes til:

1. I Skoltebyen anlegges et tun i tilknytning til St. Georgs Kapell slik at kulturen vi ikke lenger har kan gjenskapes og bevares i museal form. Det fredes et område på ca. 10-15 mål til dette formål.
2. På Skoltemælen bygges et museum/ kulturhus med plass til å vise Neidens flerkulturelle fortid og nåtid. Dette museet vil ivareta det unike tilfellet med det flerkulturelle som bare finnes her i Neiden.
3. Om en har midler til gode, avsettes disse i fond slik at de kan brukes i østsamiske studier både i forhold til egen kultur og andres samt fremme samhold i bygda.

Det er positivt at man er interessert i egen kultur, men når man samtidig sier at man ikke vil ha noen særbehandlinger, tiltross for den dokumenterte uretten beskrevet i NOU 1997 : 4, Kapittel 7 Østsamene i Neiden, da begynner jag å lure hvems side man egentlig står på. Men det er en kjent sak at folk som ikke har vokst opp under kulturens vanskeligste kår, ikke blir preget av egen kultur. En sau som vokser opp blant rein føler seg mer som rein enn som sau. Så det er oppvekstforholdene og oppdragelsen som skaper ens egen identitet, noe som er innlysende for alle. Derfor har jeg en god forståelse av de mange som ikke vil ha noen særrettigheter på etnisk grunnlag. Det er heller ikke så enkelt i dette samfunnet at det er antallet hoder som teller når det hevdes/ skrives noe, men om det skrevne ord er relevant i denne sammenheng og i samsvar med landets Grunnlov, internasjonale lover og konvensjoner.

Men nasjonen Norge og andre nasjoner består jo av ulike etniske folkegrupper, så rettighetene må være på etnisk grunnlag. På samme måte som arverettigheter gis på basis av familiegrunnlag, må rettigheter for folkegrupper gis på etnisk grunnlag. Vi lever i et demokrati og vårt vestlige samfunn deler nå menneskene i ulike kategorier. Basisgruppen i vårt samfunn er en familie. Deretter tilhører man en folkegruppe som kvener, samer, nordmenn, skoltesamer, pakistanere, germanere osv. Deretter har vi nasjoner og eventuelt verdens-borgere. Man ser ofte i media at mennesker kjemper om retten til å arve en familieformue, og da er det heller ikke unaturlig at en folkegruppe (skoltene i dette tilfellet) som storsamfunnet i sin tid fratok alle rettigheter må gjøre noe for å rette på uretten. Fraskriver man selv fra seg arveretten innen en familie, kan man heller ikke senere være med i diskusjonen innen familien hvordan arven til de øvrige familiemedlemmer skal fordeles. De av østsamene/ skoltene som har undertegnet og frafalt kravene om særrettigheter på etnisk grunnlag, har naturligvis frafalt sitt rettmessige kulturarv, fordi arven er de særretter skoltene/ østsamene har til sitt siidaområde.

Man kan ikke først frafalle sitt arvekrav og deretter likevel kreve å få være en seriøs deltaker i det samme booppgjøret. Jeg er derfor overbevist om at de som har frafalt sine ”krav på etnisk grunnlag” ikke har forstått konsekvensen av valget. Jeg håper derfor at de som har frafalt alle sine ”krav på etnisk grunnlag” tenker igjennom saken på nytt. Ønsker man å påvirke og bli tatt seriøst i rettighetsdebatten bør man trekke tilbake navnene i dokumentet, der man fraskrev sine særrettigheter og beklage sin uvitenhet. For dersom skoltene/ østsamene likevel engang i fremtiden skulle få gjennomslag for noen av sine ”særrettigheter” (kulturarv på etnisk grunnlag), vil de som har fraskrevet sine ”kulturarv” ikke ha rett til noe av oppgjøret, og det er kanskje et tankekors?

Mitt råd er: ”Vær solidarisk på kulturens premisser og delta i diskusjonen så dere fortsett kan påvirke utviklingen i rettighetsdebatten på en konstruktiv måte. Skoltene i Norge er alle mer eller mindre i familie med hverandre, og bør derfor stå sammen i så viktige og grunnleggende saker for å finne felles løsninger.”

Det er blitt sagt at det er foreningene ”Skoltene i Norge” og ”Østsamene i Neiden” som vært med og styrt utviklingen i området, noe som er riktig i og for seg. Dette er naturlig, særlig fordi flere av medlemmene i foreningen ”Skoltene i Norge” har blitt tvangsflyttet fra sin egen identitet og kjerneområde.

Skoltebyen har vært skoltene boplass i mange tusen år.

I historisk tid var kulturlandskapet skoltenes sommerboplass, og senere etter 1826 ble området en fast helårsboplass. At skoltene ble kristnet på 1500-tallet og kirkegården som fortsatt er intakt ved St. Georgs kapell og kulturlandskapet i seg selv gjør at SKOLTEBYEN er et unikt landskapsområde både i samisk og i nasjonal sammenheng. Området er kanskje det viktigste historiske stedet for hele det skoltesamiske samfunnet i Sør-Varanger, Finland og på Kola.

Østsamene/ skoltesamene i Neiden og i Finland har fra århundreskiftet til lenge etter krigen blitt kalt for ”skolter” eller ”koltat” på finsk. Jeg har selv vokst opp i Skoltebyen frem til 60-tallet, så jeg husker godt hvordan det føltes. Også mange fra Neiden kalte oss for ”skolter”, og ofte har begrepet blitt brukt som et nagativt laddet ord. At de som aldri har følt diskrimineringen på kroppen har det bra i dag forstår jeg også godt, men det betyr ikke at andre har det like godt.

At et flertall av skoltene i Norge er helt fornorsket er det heller ingen tvil om, men det er på grunn av den harde fornorskningspolitikken som særlig de norske skoltene fikk gjennomgå. Mange var de skolter, særlig jenter som

Leder Mikit Ivanowitz	Postadresse	Telefon :	Mobil:	Postgiro
Cand. mag.	Klokkarhøyden 3, 9540 Talvik	77 64 50 69	91 14 40 53	0824 0545706

reiste bort fra området, nettopp på grunn av den harde diskrimineringen. Blant annet har undertegnede en kopi av et offentlig brev fra en lærer som var i Neiden som skriver et svært nedsettende brev, der skoltene ble omtalt (utsnitt av brevet kan leses i Tanners bok "Skoltlapparne"). Det er ingen tvil om at skoltene/ østsamene har vært diskriminert og at de har lidd mye urett. Tiden er nå etter min mening inne til at vi i fellesskap skal være med på å utvikle en fremtid i bygda der skoltene og kvenene kan leve i fred og harmoni med hverandre. Men det krever også noen innsatsfaktorer fra kvenenes side. I det perspektivet kan jeg slutte meg helt til Mathisens brev til de forvaltende myndigheter.

Skal vi arbeide for å komme til en felles forståelse som vi alle kan leve med, må vi "aldri" glemme å rette opp "noe" på en urett som er gjort mot en **hel folkegruppe**. Skal vi kunne leve sammen i harmoni uten fordommer må vi kunne leve med hverandre i harmoni selv om vi tilhører ulike etniske grupper, men vi er alle nordmenn. Så er det kanskje noen som mener at nå går det for vidt med etnisk prat, men det er nettopp det som ofte skaper ufred. Eksempler om etniske konflikter er mange, og konfliktene går som regel ut på at noen grupper blir diskriminert av ulike grunner. For å kunne lære å leve i fred må man lære å akseptere hverandre som likeverdige partnere selv om vi tilhører ulike folkegrupper. Jeg selv føler meg som en "skolt", fordi det var det jeg ble kalt for under hele min oppvekst og det har jeg forsont meg med. Derfor kan jeg ikke tenke snevert bare på oss skolter i Neiden, men jeg føler også et ansvar for å ivareta skoltekulturen som en helhet.

Grensefastsettingen i 1826 førte til at en hel folkegruppe (skoltene) ble splittet og kulturen ligger med "ryggen brukket". I Finland har skoltekulturen begynt å få en viss revitalisering, der tradisjoner, doudji og språk igjen begynner å bli levende, mens situasjonen er noe uklar i Russland. Men også der er situasjonen for skoltene/ østsamene mye bedre enn i Norge. Skoltekulturen i Norge er utradert og borte, og vi som siste generasjon, vokst opp i Skoltebyen, har fortsatt en sterk "identitet" til egen kultur. Derfor er "Skoltebyen" med St. Georgs kapell, Skoltemælen, kastenotfisket i Skoltefossen sterke symboler som viser at området har vært befolket av en folkegruppe, som har historiske røtter til bygda Neiden, Sør-Varanger og Kola.

Dette gjelder ikke bare skoltene i Norge, men i høyeste grad alle skolter i de forannevnte land, så vi kan derfor ikke være "fornøyd med nåværende situasjon i Neiden", som Mathisen skriver. Likevel skal jeg være langt på vei mer enig med han når det gjelder rettighetsspørsmål enn lederen i foreningens "Østamene i Neiden". Han har sendt et brev til sin advokat, som skal føre den videre til ILO's ekspertkomité. Formålet er ekspropriasjon av Neidenskoltenes sii'daområde i Sør-Varanger. Undertegnede støtter selvsagt ikke en slik fremgangsmåte, men jeg har stor forståelse for Borissens frustrasjon.

Imidlertid er det mange etniske konflikter i Europa, og det vil kunne skape en "**presedens**", dersom anmodningen fikk gjennomslag. Dette igjen vil være med på å skape flere etniske konflikter i et Europa som allerede har mange konflikter. Derfor velger jeg å tro at det blir ganske umulig å nå frem gjennom denne ekspertgruppen!

Den eneste farbare vei er å arbeide aktivt via de vanlige demokratiske kanaler, og deretter avvente på de resultater som engang blir vedtatt av det norske Storting? Uansett hvilket resultat Stortinget kommer til, vil løsningene ikke bli trukket uten videre ned over hodene på folk i Sør-Varanger. Jeg tror det først må bli en grundig og saklig diskusjon for å finne frem til løsninger som vi alle skal kunne leve med i fremtiden. Noen løsninger vil nok komme som ikke alle parter vil bli helt fornøyd med, men slik vil det alltid bli ved tvistesaker.

Jeg håper imidlertid vi alle både skolter og kvener er kommet så langt i vår moderne demokratiske tenkning og kulturforståelse, at vi sammen kan klare å skape en felles plattform som gjør oss istand til å løse de problemer som måtte komme i fremtiden. Vi må også innrømme at fornorskningspolitikken har vært hard og at arbeidet med å revitalisere skoltekulturen kan bli både interessant og spennende. Forhåpentligvis vil dette arbeidet være med på å etablere nye arenaer og møteplasser for skoltene i Norge, Finland og i Russland og naturligvis for andre som engasjerer seg i dette spennende arbeidet over nasjonsgrensene.

For øvrig har jeg mye sans for det Mathisen skriver både når det gjelder et museum/ kulturhusanlegg og om rettighetsspørsmål. Undertegnede flytter i sommer til Neiden og håper derfor at denne diskusjonen kan fortsette på en saklig, fordomsfri og hyggelig måte. Mitt motto: "Vi har alle vår egne meninger om ulike saker, men som rasjonelle mennesker vil vi ofte endre disse når vi får ny kunnskap og innsikt".

Sametinget vedtok i siste plenumsmøte at Østsamisk museumsanlegg/ kultursenter i Neiden får status som samisk tusenårsted i markeringen av tusenårskiftet i Norge. I forslaget står det at "Sametinget ber om at samene gis plass i markeringen av tusenårsskiftet i Norge, og ber de bevilgende om de nødvendige midlene til valget av tusenårssted, og andre markeringer ved inngangen til et nytt årtusen". I begrunnelsen står det videre: "Den østsamiske (skoltesamiske) kulturen i Norge har vært utsatt for særlig hardt press. Resultatet er tapet av rettigheter, ressursgrunnlag og språk. Samtidig er østsamekulturen et svært viktig referansegrunnlag for samisk forhistorie generelt. I følge nyere arkeologisk forskning var det siste tusenåret en sentral periode for tilblivelsen av mange samiske kulturtrekk. Å markere tusenårsskiftet i et intakt østsamisk område knytter sammen den samiske forhistorie og historie før og etter vår tidsregning. Videre er de kunnskaper som finnes om den gamle samiske samfunsordningen for stor del hentet fra de østsamiske siidaene i Sør-Varanger, der den ble opprettholdt helt til vårt århundre". …….

Videre står det senere: " Et østsamisk museumsanlegg i Neiden som tusenårssted vil fokusere på en tidlig kristningsprosess av samene og gi den religionshistoriske markeringen en bredere felleskirkelig basis."
Dette vedtaket fra Sametinget viser en svært stor vilje til å løfte opp skoltene/ østsamene fra glemselen, og undertegnede håper at alle gode krefter vil arbeide for å få tusenårstedet til å bli en realitet. Undertegnede håper at vi skolter/ østsamer, organiserte/ uorganiserte i fellesskap kan være med å utforme et kulturanlegg, der vi med stolthet og glede kan møtes til hyggelig samvær, diskusjon og samtaler, seminarer og kulturarrangementer.

Jeg håper selvfølgelig at kulturanlegget kan bli et sted der vi alle i Neiden kan møtes i en nøytral og hyggelig

atmosfære. I og med at dette ikke bare blir et norsk anliggende, men at senteret vil få et internasjonalt preg er det viktig at utformingen og plasseringen blir valgt på en måte som gir maksimal fordel for at institusjonen kan bli et fyrtårn i kultur- og turisme sammenheng. Her må alle aspekter ved planleggingen og utviklingen av et slikt anlegg tas i betraktning. Vi må ikke bli kortsiktige og tenke i egne perspektiv, men se hvilke muligheter denne institusjonen vil kunne få i fremtiden for bygdesamfunnet og skoltebefolkningen, dersom "tusenårstedet" blir en realitet. Nå må vi alle begynne å jobbe mot et felles mål, som kan bidra med noe positivt, i stedet for å trekke i ulike retninger.

Jokkmokk, 10. juni 1998

Mikit Ivanowitz
Cand. mag